

Jakab Elek.

Végre az unitáriusok is lerótták hálájukat Jakab Elekkel, a múlt század legnagyobb unitárius történetírójával szemben, azzal, hogy az Unitárius Irodalmi társaság Dr. Gál Kelemennel megíratta Jakab Elek élet- és jellemrajzát. (Cluj, 1938, 244 l.)

E becses történelmi munkából kiemeljük, hogy Jakab Elek Marosszék szülöttje, de Udvarhelyszéken, I. G. Duca-n szivta magába már mint tanuló a vallása és egyháza iránti mély szeretetet. Tanulmányait a cluji főtanodában folytatta, hol szellemét megerősítette s megkezdte irodalmi szárnypróbálgatásait. A jogot elvégezve ügyvédi vizsgát tett. Majd Sibiuban írkokoskodott, de hivatali elfoglaltsága mellett politikai és történelmi cikkeket írogat.

1848-ban résztvett a románok történetében annyira nevezetes blaji gyűlésen. Majd közhonvéd lett, hogy hazájának szolgálhasson. Résztvett a transylvániai és banati harcokban s alkapitányságig vitte fel. A fegyverletétel után Sibiuba fogságba került, honnan kiszabadulva nem vállalt semmiféle szolgálatot az abszolutizmus idején, hanem kis birtokán gazdáskodott. Farkas György Gáláteni-i esperes kimozdítja falusi gazdálkodásából s Clujra viszi, ahol gróf Mikó Imre támogatása mellett dolgozik s 1867-ben a transylvániai kormányzék levéltárában igazgató lett. Az országos levéltár felállítása után az erdélyi anyag felszállításakor ő is Budapestre ment, ahol azonban száműzöttnek érezte magát nemcsak mellőztetéséért, hanem indegennek érezte magát a budapesti sváb légkörben, de azért egyforma lelkesedéssel dolgozott a hazáért és egyházért. Buzgón közreműködik a budapesti unitárius egyházközség megalapításában, de sajnosan állapítja meg, hogy az emberek itt is csak olyanok, mint Clujon, ahol kisebbitik, Budapesten pedig kiválasztják a presbiteriumból, éppen akkor, mikor Dávid Ferenc életét megírta. Panaszodik a statusra, ahol értettek ahhoz, hogyan kell érdemesek „dicsőségét eltenni“. Egyesek dolgoznak, míg mások munkája abból áll, hogy kisebbitik az önzetlen munkáso-

kat. Sár és kő akkor is volt s a rövidlátás és az irigység mindig együtt működtek. Kétségtelen, hogy Jakab Elek annyi hasznos munka után egyházi részről is jobb sorsra volt érdemes, de a szókimondó emberek úgy látszik, hogy akkor sem számíthattak barátokra. Amíg Cluj elkedvetlenítette, I. G. Duca-ra mindig szeretettel gondolt Jakab Elek. Ezt a meleg szeretetet többször megmutatta s szíve sugallata szerint könyvtárát az I. G. Ducai gimnáziumnak hagyományozta. (*elavult*).

Dr. Gál Kelemen külön fejezetet szentel Jakab Eleknek a románokhoz való viszonya ismertetésére. Jakab Elek jogokat, iskolákat követel a románság számára, „mert olyan boldogtalan állapotban, mint ők, nincs senki a hazában“ (86 l.). „Egy néposztálynak veleszületett jogát elrabolni az emberiség elleni bűn“ (86 l.). Jakab Elek a románság hibáinak egy részét abban látja, hogy a magyarság rontotta meg. „A sok igazságtalan nyomásnak és kínzásnak természetes következése ez“ (87 l.). Érdemeiért az Astra Jakab Eleket tiszteletbeli tagjává választotta.

A következő fejezet a székelyekről szól s úgy találja, hogy „az egykor dicső székely nemzet nagyrésze egy idő óta korcsul, erényeiben ingadoz, erkölcsében süllyed, szóval hajdani fényét, zománcát veszti“ (95 l.). Nem kell ezen megütni, mert ugyancsak ő mondja, hogy a „Kárpátok véggyűrűzetének smaragd- és gyémántköve, földíze a székely“ (96 l.). Kétfelé néző mondatok ezek, melyek a múltba és jövőbe tekintve a kívánalmakhoz simulnak és alakultak.

A szív és érzelem embere volt s ezért olykor túlzó, csapongó szellem. Bár „az őrtülésig szereti az unitáriusokat“ (239), de azért 1846-ban még üdvösnek tartaná, ha az unitáriusok a reformátusokhoz csatlakoznának, de már a 70-es években azt kívánja, hogy a reformátusok csatlakozzanak hozzánk, hogy visszafelé ne kelljen mennünk.

Jakab Elek, ez az örökké égő, lobogó ember, szakadatlan, még betegen, az ágyban is dolgozott, akárcsak egy Erasmus, egészen 1897-ben bekövetkezett haláláig. A közért élt és égett el, amit napjainkban különösen azért is jó emlegetni, mert kezd kivészni a közért való önfeláldozás.

Dr. Gál Kelemen részletesen ismerteti Jakab Elek történelmi munkáit és pontosan felsorolja a munkáiról megjelent bírálatokat. Ezek az egykori bírálatok természetesen az illető művek ér-

tékeléséről szólnak s olykor azoknak stílusát is dicsérik, de sehohsem láttuk összefoglalóan értékelve Jakab Elek történetírói munkásságát és módszerét, amit ez alkalommal röviden vázolunk. Jakab Elek, a történetíró úgy áll előttünk, mint egy tüzes, lelkes tervező, mint egy alapos, hatalmas építő, de nem stilművész. Mint alkotó, a történetírásnál, hasonlóan a gondos építészhez, lehetőleg minden anyagot felhasznál. Épít kemény gránitból, de puhább anyagból is, ha nincs más megfelelőbb anyaga. „Odorheiu vármegye története“ például, ha nem is homokra, de porladozó anyagból levő alapra van építve. Ő maga is meg van győződve, hogy a „Csiki Székely Krónika“-ban a rabonbánok történetében sok ellentmondás van.

Felsorolja a hún-székelykérdés ellenzőit, elismeri, hogy a rabonbánok történetében van kivetni való anyag, de kiválasztja, amit jónak lát, igaznak vél s arra épít, ha kell inkább hipotézissel dolgozva. Egészen más alkotás „Dávid Ferenc életrajza“ című munkája, amely mondhatjuk gránit alapon nyugszik s ezért örökre maradandó alkotás s csak a stílus ad a műnek szürke színezetet. A János Zsigmondról írt munkájában van prófétai sejtés, melynek megerősítését, megszilárdítását a későbbi időkben kiadott forrásmunkák képezik. Leghatalmasab munkája „Kolozsvár története“ felbecsülhetetlen óriási anyaggal.

Jakab Elek inkább kutató természetű történetíró. Rengeteg történetírói anyagot hord össze, sokszor valósággal hemzseg a sok anyag úgy, hogy nehézséget, zavart okoz az olvasónak, de viszont ez a sok adat biztosítja munkáinak örök maradandóságát. Sokat idéz a szöveg között és jegyzetekben egyaránt, ami kétségtelenül emeli a mű hitelét, de a szövegközötti sok idézet nyers anyagnak tekinthető.

Jakab Elek munkái nem tartoznak a könnyű olvasmányok közé s nehézkes stílusuk miatt csak szakemberek olvassák azokat. Munkáit olvasva felvetődik untalan előttünk az a kérdés, hogyan is lehetett olyan nehézkes stílussal írni? Magyarázatát csak abban találhatjuk, hogy ő kutató természeténél fogva örökké a régi latin és magyarnyelvű okleveleket tanulmányozta s azok nehézkeségeit elsajátította, illetőleg egyénivé tette s ezért sok helyen mondatait többször el kell olvasnunk éppen, mint a régi magyarnyelvű oklevelek szövegét, hogy kihámozhassuk belőlük a valóságot. Másfelől az is szolgálhat némi magyarázatúl, hogy Jakab Elek nagyon

sokat dolgozott s ezért nem volt elegendő ideje arra, hogy alkotásait stilizálja, színezzé, de valamint egy monumentális épületnek hasznát, igazi értékét, nem a stilizálás adja meg, hanem az épülettömb szilárdsága és az anyag, úgy Jakab Elek valódi értékét sem a stilizálás mutatja, hanem az a tömérdek történeti anyag teszi nevét örökéletűvé, amit egy csodálatosan munkás élet törhetetlen szorgalmával összehordott. Különb is a történelem tudomány és nem művészet, ő pedig történetírói kötelességét híven teljesítette, mert szándékosan nem ferdített, hanem mindig lelkiismeretesen szolgálta az igazságot, ami a történetírónak legfőbb kötelessége.

Dr. Gál Kelemen Jakab Elekről írott becses munkájával nagyon jól megoldotta az Unitárius Irodalmi Társaság által kitűzött feladatot. A Jakab Elekhez hasonló és méltó bámulatos szorgalommal egy szép mozaik képet adott Jakab Elek hatalmas egyéniségéről és munkásságáról s minden szavából tárgy és igazságszeretet sugárzik. Ha Jakab Elekket kortársai az unitárius egyház „*világító tornyá*”-nak tarthatták, úgy mi is elmondhatjuk, hogy Dr. Gál Kelemen az unitáriusok egyik újabkori *fényszórója*. Igaz szívvel kívánjuk lapunk részéről is, melyhez oly közelállónak ismerjük, hogy a jószágos Isten egészségét még sokáig tartsa meg, hogy a Jakab élet- és jellemrajzához hasonló művekkel gazdagíthassa még egyházi- és kisebbségi magyar irodalmunkat.

P. Szentmártoni Kálmán.

Péter Sándor

1868—1938.

Hosszas betegeskedés, a halálra való teljes elkészülés után, lelkében az örökélet erős hitével távozott el körünkből, az unitárius lelkészi karnak ez a kiválóan tipikus alakja, kibén a komoly hivatás-érzet és kötelességtudás a magánéletben annyi humorral és vidám derűvel párosult.

Három erős szenvedélye volt: *a könyvgyűjtés, a jótékonyság és az igazságnak a végsőig keresése.*

Anyagilag sulyos körülmények között töltötte be lelkészi hivatását. De inkább lemondott a mindennapi kenyérről, mint a könyvek vásárlásáról. Nem jelenhetett meg olyan új könyv, különösen a történelem körébe vágó, hogy azt utolsó fillérének a feláldozásával meg ne szerezte volna. De e mellett a régi könyveket, kéziratokat is ritka előszeretettel gyűjtögette. Ilyen formán pár ezeret tulhaladó, szép könyvtárt létesített szerény papi jövedelméből, melyet végrendeletileg az egyetemes unitárius lelkészkörnek hagyományozott.

Isten gyermekkel nem áldotta meg. Az apai örömeket a jótékonycodásban élte ki. Itt is elsősorban könyvekkel kedveskedett a tanulóknak. Vizsgák és évváró ünnepélyek alkalmával állandóan találkoztunk a nevével, amikor kisebb-nagyobb könyvjutalomban részesítette a jó tanuló és jómagaviseletű fiukat és lányokat. De e mellett a különböző egyházi intézményeinknél feleségével együtt nevelési célokra tett különböző alapítványai tesznek bizonyosságot áldozatkészségéről.

Harmadik szenvedélye az igazság betűjéhez való elszánt ragaszkodása volt. E miatt sok keserősége és csalódása volt életében. Mivel ő az igazság utjáról egy lépést sem tért el, másoktól is azt követelte, hogy azt az utolsó betűig tartsák be. Kész volt szembe szállani bárkivel a maga igazságának védelméért, még